

ANNA WEISSBROT-KOZIARSKA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1076-1957>

SYTUACJA RODZIN POBIERAJĄCYCH ŚWIADCZENIE Z PROGRAMU „RODZINA 500 PLUS” W ŚWIETLE OPINII PRACOWNIKÓW SOCJALNYCH – KOMUNIKAT Z BADAŃ

ABSTRAKT

Odpowiedzialność za funkcjonowanie przyszłych pokoleń spada głównie na rodziny. W ich życiu mogą jednak pojawić się trudne sytuacje, z którymi nie są w stanie samodzielnie sobie poradzić. Wówczas koniecznej pomocy udziela jej państwo przez działania instytucji pomocowych i różnego rodzaju programy wsparcia.

Obecnie w naszym kraju funkcjonuje wiele programów, których celem jest pomoc najuboższym i najbardziej potrzebującym rodzinom. Jednym z nich jest bardzo dobrze oceniany przez społeczeństwo program „Rodzina 500 plus”. Należy jednak zawsze kontrolować efekty udzielanego przez państwo wsparcia, aby doskonalić projekty pomocowe oraz rzeczywiście kierować strumień pieniędzy do tych, którzy najbardziej tego potrzebują. Artykuł zawiera analizy badań przeprowadzonych w województwie opolskim, których celem było ukazanie dotychczasowych efektów realizacji programu „Rodzina 500 plus” w opinii pracowników socjalnych.

Słowa kluczowe: program „Rodzina 500 plus”, wsparcie społeczne, programy rządowe, instytucje pomocowe, rodzina

WPROWADZENIE

Rodzina jest naturalnym środowiskiem wychowawczym kształtującym osobowość jednostki. To w przestrzeni jej społecznego, ekonomicznego, kulturalnego i edukacyjnego życia zaspokajają się najważniejsze potrzeby wszystkich wchodzących w jej skład jednostek. Relacje, jakie tworzą między sobą poszczególni członkowie rodziny, warunkują procesy

uczenia się przyjętych i społecznie akceptowanych norm i zasad. Prawidłowe funkcjonowanie rodziny jest oparte na konstelacji naturalnych więzi społeczno-emocjonalnych poszczególnych jej członków oraz uwarunkowane określoną sytuacją ekonomiczną będącą gwarantem jakości jej życia. Badacze rodziny wypunktowują różne jej kategorie. Jedną z nich eksponuje rodzinę pełną, która gwarantuje najbardziej prawidłowy rozwój społeczny i psychologiczny swoim członkom, chroni przed zewnętrznymi, negatywnymi wpływami; rodzinę zrekonstruowaną, która powstała w wyniku przekształcenia się rodziny niepełnej w pełną i polega na wstąpieniu przez rodzica w nowy związek małżeński lub kohabitacyjny, oraz rodzinę niepełną, w której dziecko jest wychowywane przez jednego z rodziców. Ta ostatnia kategoria jest wynikiem braku jednego z rodziców na skutek rozwodu lub separacji, pracy zarobkowej rodzica poza granicami kraju, dłuższego pobytu w szpitalu lub śmierci (Dybowska, 2012, s. 6–7).

Niezależnie od tego, do jakiej kategorii zalicza się rodzinę, jej członkowie mogą liczyć na szerokie wsparcie społeczne, pozwalające na prawidłową realizację powierzonych jej zadań. Jeśli jednak są powody utrudniające realizowanie przypisanych jej funkcji, może ona liczyć na wsparcie ze strony wielu instytucji państwowych. Wsparcie społeczne jest określane jako „obiektywnie istniejąca i dostępna sieć społeczna, która różni się od innych sieci tym, że przez fakt istnienia więzi, kontaktów społecznych, przynależności, pełni funkcję pomocną wobec osób znajdujących się w trudnej sytuacji” (Sęk, Cieślak, 2005, s. 14–15). Można wyróżnić kilka rodzajów udzielanego wsparcia. Jednym z nich jest wsparcie emocjonalne, oparte na trosce o drugą osobę, zrozumieniu i współczuciu. Istotną rolę odgrywa tu odczuwanie empatii i umiejętność słuchania wspieranej osoby. Kolejny rodzaj wsparcia to wsparcie informacyjne. Polega ono na udzielaniu porad, które mogą ułatwić rodzinie i poszczególnym jej członkom rozwiązanie problemów, jakie pojawiają się w trakcie realizacji rodzinnych obowiązków. Wyróżnia się także wsparcie instrumentalne, które dotyczy pomocy w poszukiwaniu najlepszych sposobów podejmowania działania mającego na celu poprawę i/lub zmianę sytuacji, która ogranicza prawidłowy rozwój rodziny. W obecnych czasach, pełnych napięć i szybkiego tempa zmian, istotną rolę przypisuje się wsparciu wartościującemu, które jest oparte na

szacunku, akceptacji i motywowaniu osoby wspierającej, oraz wsparcie duchowe, inaczej określane jako wsparcie psychiczne (Szymańska, Sienkiewicz, 2011, s. 551).

ROLA INSTYTUCJI POLITYKI SPOŁECZNEJ W UDZIELANIU WSPARCIA SPOŁECZNEGO

Jednym z elementów wsparcia społecznego jest realizacja projektów na rzecz rodziny, będących efektem zadań wynikających z polityki społecznej państwa. Polityka społeczna to działania skierowane do obywateli i ich rodzin, których zasadniczym celem jest umożliwienie zaspokojenia istotnych z punktu widzenia prawidłowego funkcjonowania potrzeb oraz rozwiązywanie trudnych problemów. Innymi słowy, politykę społeczną określa się jako aktywność państwa, samorządu i sektora organizacji pozarządowych, nastawioną na kształtowanie ogólnych warunków pracy i bytu jednostek, stosunków społecznych, opartych na zasadzie sprawiedliwości społecznej, oraz na zaspokojenie potrzeb społecznych na odpowiednim poziomie (Rajkiewicz, Supińska, Książkowski, 1996, s. 111).

W Polsce istnieje kilka strategii polityki społecznej. Są one ukierunkowane na rozwiązywanie problemów m.in. w obszarze wykluczenia społecznego czy ubóstwa. Ich głównym celem jest udzielanie kompleksowego wsparcia jednostkom, rodzinom i grupom społecznym. Do działań podejmowanych w ramach realizacji polityki społecznej państwa należy zaliczyć praktyki systemu pomocy społecznej, świadczenia rodzinne, system ubezpieczenia społecznego, system opieki zdrowotnej, rynku pracy, edukacji i kształcenia ustawicznego (Nowak, 2012, s. 99). Oznacza to, że w sytuacji, w której rodzina będzie wymagać wsparcia społecznego, będzie mogła skorzystać z usług instytucji pomocy społecznej. Jej zadaniem jest bowiem „umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości” (*Ustawa o pomocy...*, 2017, poz. 1985). Do instytucji pomocy społecznej udzielających wsparcia jednostkom i rodzinom w trudnej sytuacji należą m.in.: ośrodki interwencji kryzysowej, ośrodki pomocy społecznej, powiatowe centra pomocy rodzinie, regionalne ośrodki polityki społecznej.

Jednym z wartościowych elementów w strategii polityki społecznej państwa jest system świadczeń rodzinnych. Obecnie obowiązujący w Polsce system wynika z realizacji zapisów *Ustawy z dnia 28 listopada 2003 roku o świadczeniach rodzinnych*. Jest to system finansowany z funduszy publicznych. Opiera się na zasadzie pomocniczości ze strony władz państwowych w rozwój i wychowanie dziecka w rodzinie, przy czym uwzględnia fakt, że to rodzice w pierwszej kolejności są zobowiązani do utrzymania dziecka. Świadczenia rodzinne są przyznawane na roczne okresy zasiłkowe rodzinom, które spełniają kryterium dochodowe pozwalające na udzielenie wsparcia (MRPiPS, 2017b, s. 4).

WYBRANE ŚWIADCZENIA I PROGRAMY WSPIERAJĄCE RODZINY

W Polsce funkcjonuje wiele programów i instytucji umożliwiających przyznanie rozwiniętych świadczeń, których celem jest podniesienie jakości życia rodziny. Jedne z tych świadczeń znajdują swoje zapisy w *Ustawie o świadczeniach rodzinnych z 28 listopada 2003 roku*. Określone w niej warunki przyznania lub odmowy świadczenia ulegają co trzy lata szczególowej weryfikacji. W ustawie tej znajdują się m.in. zasady przyznawania takich świadczeń rodzinnych, jak:

- zasiłek rodzinny oraz dodatki do tego zasiłku. Prawo do otrzymania tego zasiłku przysługuje rodzicom lub prawnym opiekunom dziecka w przypadku nieprzekraczania kryterium dochodowego na osobę w rodzinie, jakim jest kwota 674 zł, a w przypadku rodziny z dzieckiem niepełnosprawnym wynosi 764 zł;
- jednorazowa zapomoga przyznawana rodzinom z tytułu narodzin dziecka w kwocie 1000 zł. Warunkiem otrzymania tego świadczenia jest pozostawanie matki pod opieką medyczną, nie później niż od 10 tygodnia ciąży do dnia porodu, oraz nieprzekraczanie kryterium dochodowego na członka rodziny wynoszącego 1922 zł netto. O przyznanie świadczenia można ubiegać się do ukończenia przez dziecko 12. miesiąca życia;

- zasiłek pielęgnacyjny. Jest to wsparcie finansowe skierowane do osób zajmujących się niepełnosprawnymi członkami rodziny. Zasiłek ten przyznaje się w celu częściowego pokrycia wydatków wynikających z konieczności zapewnienia opieki i pomocy innej osoby w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji. Obecnie wynosi on 184,42 zł.

Oprócz wsparcia finansowego przysługującego rodzinom, a wynikającego bezpośrednio z zapisów *Ustawy o świadczeniach rodzinnych*, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej realizuje wiele programów i projektów skierowanych do rodzin. Wśród nich są:

- Program „Maluch Plus”, którego głównym celem jest zwiększenie liczby miejsc opieki w żłobkach, klubach dziecięcych lub u dziennych opiekunów. W swoim założeniu ma on wpłynąć na wzrost stopy zatrudnienia, szczególnie wśród kobiet, które ze względu na brak dostępu do placówek opieki nad dziećmi były zmuszone pozostać w domach. W trakcie jego trwania, czyli od roku 2011, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej na utworzenie nowych i utrzymanie dotychczasowych miejsc opieki nad dziećmi przeznaczyło około 1 mld 674 mln 50 tys. zł. Dzięki tej kwocie stworzono blisko 145 900 miejsc opieki dla najmłodszych dzieci, a na uczelniach zarówno publicznych, jak i niepublicznych w całej Polsce powstało ponad 1400 miejsc, w których dzieci studentów i pracowników szkół wyższych zostały objęte profesjonalną opieką. W roku 2019 także ruszył program „Maluch plus 2019”, w ramach którego MRPiPS przeznaczyło na rozwój lub utworzenie nowych miejsc opieki dla dzieci prawie 450 mln zł.
- „Mieszkanie plus” – nowy projekt rządowy, którego celem jest wzrost podaży „mieszkań pod wynajem” po przystępnych cenach. Zakłada on budowę tanich mieszkań dla osób mniej zamożnych. Uczestnikami tego programu są beneficjenci, którzy mają zbyt wysokie zarobki, aby móc otrzymać mieszkanie komunalne i jednocześnie zbyt niskie, aby otrzymać kredyt hipoteczny. Warunki programu preferują rodziny wielodzietne oraz osoby o dochodach uniemożliwiających zakup lub wynajem mieszkania na zasadach rynkowych.

- „Karta Dużej Rodziny”. Jest to system zniżek pozwalający rodzinom na korzystanie z oferty kulturalnej i rekreacyjnej w przestrzeni publicznej. Projekt ten skierowany jest do rodzin wielodzietnych (posiadających co najmniej troje dzieci). Rodzina musi mieć na utrzymaniu dzieci niepełnoletnie, uczące się, które nie ukończyły 25. roku życia lub legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności w stopniu umiarkowanym lub znacznym. W tym przypadku nie ma ograniczeń wiekowych. Karta jest wydawana na wniosek rodziny.
- Program „Rodzina 500 plus”. Jest to rządowy program, który wszedł w życie 1 kwietnia 2016 roku. Miał on głównie na celu poprawę sytuacji materialnej określonych grup rodzin oraz wzmocnienie ich pozycji społecznej. Zasadniczym celem było zwiększenie liczby urodzeń, ograniczenie ubóstwa, w tym szczególnie wśród dzieci. Zgodnie z projektem zmian w programie „Rodzina 500 plus” od 1 lipca 2019 r. świadczenie wychowawcze będzie przyznawane bez kryterium dochodowego, czyli na wszystkie dzieci do 18. roku życia.
- Program „Dobry Start”, inaczej nazywany „Wyprawką 300 plus”, to rządowy program, którego zasadniczym celem jest wsparcie polskich rodzin w procesie edukacji dziecka. Udzielone jednorazowo w wysokości 300 zł świadczenie jest przeznaczone na zakup podręczników i przyborów szkolnych dla wszystkich dzieci w rodzinie, które są uczniami i nie przekroczyły 18. roku życia (MRPiPS, 2019a).

METODOLOGICZNE PODSTAWY BADAŃ WŁASNYCH

Badaniami na temat sytuacji rodzin pobierających świadczenie z programu „Rodzina 500 plus” zostało objętych dziewięć gmin w województwie opolskim. Przedmiotem przeprowadzonych badań była sytuacja rodzin pobierających świadczenie „Rodzina 500 plus” na podstawie opinii pracowników socjalnych zatrudnionych w ośrodkach pomocy społecznej. Celem było zbadanie, jak wsparcie finansowe rodzin korzystających z programu zmieniło ich dotychczasowe życie. Szczegółowa analiza zebranego materiału badawczego pozwoliła odpowiedzieć na pytania:

- Jaka była sytuacja ekonomiczna rodzin przed przystąpieniem do programu „Rodzina 500 plus”?
- Jak korzystanie z dodatkowych funduszy zmieniło ich dotychczasowe życie?
- Jaka jest sytuacja społeczno-kulturalna rodzin korzystających z programu „Rodzina 500 plus”?

Udział w badaniach wzięło 57 pracowników socjalnych, którzy wyrazili opinie na temat funkcjonowania 114 rodzin pobierających świadczenie z programu „Rodzina 500 plus”. Każdy z pracowników socjalnych dokonywał opisu dwóch dowolnie wybranych rodzin. Dane empiryczne były zbierane od maja 2017 r. do czerwca 2017 r. za pomocą kwestionariusza wywiadu, który składał się z 18 pytań otwartych. Był on podzielony na trzy części i dotyczył funkcjonowania rodziny przed przystąpieniem do programu, aktualnej sytuacji ekonomicznej oraz sytuacji społeczno-kulturalnej rodziny. Po szczegółowej analizie jakościowej (przeprowadzonej przy użyciu narzędzia ATLAS¹⁾) z zebranego materiału badawczego wybrano ostatecznie 86 opisów rodzin.

CHARAKTERYSTYKA BADANYCH RODZIN KORZYSTAJĄCYCH Z PROGRAMU „RODZINA 500 PLUS”

61 rodzin opisanych przez pracowników socjalnych stanowiły rodziny pełne. Samotnych matek z dziećmi było 16. Wśród opisywanych rodzin znalazł się jeden ojciec samotnie wychowujący dzieci, siedem rodzin żyjących w konkubinacie oraz sześć rodzin z dziećmi z różnego rodzaju niepełnościami. W przypadku 34 analizowanych rodzin pracę zawodową podejmuje tylko jedno z rodziców. W 27 rodzinach pracuje oboje małżonków. Natomiast w 25 rodzinach nikt z dorosłych opiekunów nie podejmuje pracy zawodowej.

¹⁾ ATLAS to narzędzie badawcze (program komputerowy) do rozbudowanej jakościowej analizy danych tekstowych.

Sytuacja rodzin przed przystąpieniem do programu „Rodzina 500 plus”

W pierwszej części badań pracownicy socjalni dokonali opisu ogólnej sytuacji wybranych rodzin, przed ich przystąpieniem do programu „Rodzina 500 plus”. Jednym z opisywanych zagadnień było przedstawienie rodzajów świadczeń pomocy społecznej, z których korzystają rodziny. Pracownicy socjalni w przypadku 56 rodzin sytuację przed przystąpieniem do programu określali jako trudną lub bardzo trudną. Rodziny te korzystały wcześniej ze świadczeń pomocy społecznej. Wśród tych rodzin aż 50 korzystało ze wszystkich możliwych rodzajów wsparcia, czyli z:

- pomocy asystenta rodziny;
- zasiłku okresowego;
- zasiłku celowego;
- zasiłku celowego specjalnego;
- zasiłku celowego na zakup żywności oraz darmowych posiłków dla dzieci w szkole;
- innych świadczeń rodzinnych;
- dodatku mieszkaniowego.

Pozostałe sześć rodzin korzystało tylko z takich form pomocy, jak: dodatek mieszkaniowy, dodatek do zakupu węgla, świadczenie rodzinne lub darmowe posiłki dla dzieci. Pracownicy socjalni jako przyczynę trudnej sytuacji opisywanej rodziny najczęściej podawali posiadanie zbyt niskich środków finansowych na prowadzenie gospodarstwa oraz brak umiejętności gospodarowania posiadanymi środkami. Za jedną z najważniejszych przyczyn takiego stanu rzeczy uważali brak stałej pracy jednego lub obojga rodziców. 30 rodzin przed otrzymaniem świadczenia z programu „Rodzina 500 plus” nie korzystało z żadnych świadczeń pomocowych. Rodziny te dobrze sobie radziły, choć większość z nich żyła bardzo skromnie (24 rodziny). Nie mieli oni jednak trudności z zaspokajaniem podstawowych potrzeb swoich i dzieci. Otrzymane pieniądze z programu, w opinii pracowników socjalnych, rodziny te traktują jako dodatkowe wsparcie domowego budżetu.

Informacje uzyskane od pracowników socjalnych pozwoliły ocenić możliwości zaspokojenia potrzeb rodzin korzystających z programu. Pracowni-

cy socjalni wskazywali, że przed przystąpieniem do programu rodzinom najczęściej brakowało pieniędzy na zaspokojenie potrzeb związanych z zakupem jedzenia, środków czystości oraz ubioru odpowiedniego do pory roku. Ten problem dotyczył 41 z opisywanych rodzin. Kolejnym obszarem funkcjonowania, w którym brakowało środków, były koszty związane z utrzymaniem mieszkania (bieżące opłaty). Ta kwestia dotyczyła 37 rodzin. Trzecim obszarem, w opinii pracowników socjalnych, gdzie występowały największe trudności w zaspokajaniu potrzeb rodziny, była spłata zadłużeń, możliwość przeprowadzenia koniecznych remontów i zakup nowego sprzętu AGD. Ten problem miało siedem rodzin. Tylko w przypadku jednej rodziny pracownik socjalny wskazał, że brakowało im pieniędzy na zakup podręczników szkolnych dla dzieci.

Ostatnim obszarem analizy życia rodzin była możliwość wspólnego wyjazdu na wakacje oraz zapewnienie dzieciom możliwości uczestniczenia w wycieczkach szkolnych czy dodatkowych zajęciach. W przypadku 70 rodzin, o których wypowiadali się pracownicy socjalni, przed przystąpieniem do programu „Rodzina 500 plus” wspólny wyjazd (rodzice i dzieci) na wakacje nie był możliwy co najmniej od kilku lat, a główną tego przyczyną był brak środków finansowych. Tylko 16 z 86 opisywanych rodzin sporadycznie wyjeżdżało wspólnie, lecz były to zazwyczaj kilkudniowe wycieczki.

W opinii pracowników socjalnych 29 rodzin przed przystąpieniem do programu nie miało możliwości, aby dzieci uczestniczyły w wycieczkach szkolnych. W przypadku pozostałych 57 rodzin dzieci brały udział w wycieczkach klasowych. Pracownicy socjalni zwrócili jednak uwagę, że wśród tych 57 rodzin, aż w 40 z nich dzieci uczestniczyły w klasowych wycieczkach tylko w przypadku, gdy były one bezpłatne lub dofinansowywane z różnych źródeł, najczęściej przez rady rodziców.

Przed przystąpieniem rodzin do programu „Rodzina 500 plus” dzieci z 59 rodzin nie uczestniczyły w jakichkolwiek dodatkowo płatnych zajęciach pozalekcyjnych i pozaszkolnych. Jednak dzieci z dziewięciu z tych rodzin nie brały udziału w tego rodzaju zajęciach z powodu braku chęci, a nie trudnej sytuacji materialnej.

Sytuacja rodzin po przystąpieniu do programu „Rodzina 500 plus”

W przypadku oceny sytuacji ekonomicznej rodzin po przystąpieniu do programu „Rodzina 500 plus” pracownicy socjalni biorący udział w badaniu zgodnie przyznają, że wśród ich podopiecznych sytuacja ta znacznie się poprawiła. Potwierdza to fakt, że z 56 rodzin korzystających wcześniej ze świadczeń pomocowych po przystąpieniu do programu „Rodzina 500 plus” liczba rodzin pobierających świadczenia spadła do 35. Dodatkowo wśród 4 z 35 rodzin stale korzystających z pomocy społecznej nastąpiła na tyle znaczna poprawa, że rodziny te mogły zrezygnować z pobieranych wcześniej świadczeń finansowych, a obecnie korzystają tylko ze wsparcia asystenta rodziny.

W opinii pracowników socjalnych z ośrodków pomocy społecznej, pieniądze otrzymywane ze świadczenia „Rodzina 500 plus” rodziny przeznaczają głównie na zaspokojenie swoich podstawowych potrzeb. Analiza zebranych opinii pokazuje, że dodatkowe środki wydatkują głównie na polepszenie swojej sytuacji bytowej, która przed pobieraniem świadczenia była najbardziej zaniedbana. 48 rodzin w pierwszej kolejności przeznacza dodatkowe pieniądze na żywność (i to dobrej jakości) oraz na zakup nowych ubrań dla dzieci. Kolejnym obszarem życia i funkcjonowania, na jaki (w opinii pracowników socjalnych) rodziny wydają środki z programu, jest utrzymanie mieszkania i opłacenie bieżących rachunków. Dotyczy to 40 opisywanych rodzin. Z kolei 31 rodzin korzystających z programu przeznaczyło pieniądze na zakup nowego sprzętu RTV i AGD, remont domu oraz na spłatę zadłużeń. 15 rodzin pobierających pieniądze z programu w pierwszej kolejności przeznacza je wyłącznie na potrzeby dzieci, w tym na zakup przyborów szkolnych. Z informacji udzielonych przez pracowników socjalnych wynika, że tylko osiem rodzin przeznacza całość lub część otrzymywanych środków z programu na konto oszczędnościowe, aby zapewnić swoim dzieciom dobry start w dorosłe życie.

Nieznacznie poprawiła się sytuacja rodzin w kontekście wspólnych wyjazdów z dziećmi. Po przystąpieniu do programu liczba rodzin niewyjeżdżających spadła z 70 do 61. Jednakże wśród nich sześć rodzin planuje

wspólny z dziećmi wyjazd w niedalekiej przyszłości. Pozostałe 55 rodzin w dalszym ciągu twierdzi, że ich na to nie stać. Łącznie ze wspólnych wyjazdów skorzystało 25 rodzin (16 rodzin, które wyjeżdżały razem przed przystąpieniem do programu oraz dziewięć rodzin, które zaczęły wyjeżdżać dzięki środkom z programu).

Bardzo pozytywne jest to, że dzieci częściej niż przed przystąpieniem rodziny do programu korzystają z wycieczek szkolnych. Ich liczba wzrosła do 65. Co ważne, aż 55 z tych rodzin jest w stanie w całości sfinansować tego typu przedsięwzięcie.

Poprawiła się także, choć nieznacznie, sytuacja dzieci, jeśli chodzi o możliwość uczestnictwa w dodatkowych płatnych zajęciach edukacyjnych, w tym głównie sportowych. Dotyczy to 13 z 59 rodzin, w których dzieci przed przystąpieniem do programu nie korzystały z tego typu zajęć. Należy jednak zaznaczyć, że wśród czterech rodzin nieuczestniczenie dzieci w dodatkowych zajęciach nadal wynika z braku chęci lub zainteresowania dziecka, a nie z trudnej sytuacji finansowej rodziny. Zatem obecnie 40 rodzin zapewnia swoim dzieciom uczestnictwo w różnego rodzaju odpłatnych formach dodatkowej aktywności.

Sytuacja społeczno-kulturalna rodziny – przed i po przystąpieniu do programu „Rodzina 500 plus”

Kolejnym celem badań było poznanie społeczno-kulturalnej sytuacji rodziny (m.in. korzystanie z oferty kulturalnej miasta i określenie pozycji dziecka w grupie rówieśniczej).

Przed przystąpieniem do programu „Rodzina 500 plus” sytuacja społeczno-kulturalna ich beneficjentów (56 rodzin), czyli tylko tych korzystających ze świadczeń, była – w opinii pracowników socjalnych – oceniana jako zła lub bardzo zła. To uniemożliwiało korzystanie z oferty kulturalnej miasta, w tym repertuaru kin, teatru czy filharmonii, co wiązało się głównie z kosztami dojazdu i zakupem biletów. Z takiej oferty jednak nie korzystało także 12 rodzin, które nie pobierały żadnych świadczeń od instytucji pomocowych. W ośmiu z nich jako przyczynę wskazano brak czasu.

Sytuacja wielu rodzin uległa poprawie po przystąpieniu do programu „Rodzina 500 plus”. Pracownicy socjalni przyznają, że dodatkowe środki pozwoliły rodzinom na częstsze korzystanie z oferty kulturalnej miasta. Rodziny nie muszą wybierać teraz tylko z katalogu bezpłatnych festynów lub spotkań kulturalnych, ale mogą wraz z dziećmi udać się do kina, teatru czy też do muzeum, gdzie często muszą dojechać, co generuje dodatkowy koszt. Należy jednak zaznaczyć, że wskaźnik rodzin korzystających z oferty kulturalnej tylko nieznacznie się poprawił. Obecnie z płatnych ofert działalności kulturalnej korzysta systematycznie 26 rodzin. Zdaniem pracowników socjalnych niski wskaźnik rodzin korzystających z dorobku kultury, zarówno przed, jak i po przystąpieniu do programu „Rodzina 500 plus”, wynika jednak bardziej z braku wykształconej potrzeby kulturalnego rozwoju. Powoduje to, że rodzice – a co za tym idzie – również dzieci, nie są nauczone tego, aby czerpać przyjemność ze spędzania wolnego czasu w miejscach takich jak: kino, teatr, filharmonia czy muzeum. Pracownicy socjalni w trakcie przeprowadzania wywiadów zwrócili również uwagę na polepszenie się sytuacji szkolnej dzieci po przystąpieniu rodzin do programu „Rodzina 500 plus”. Przyznają oni zgodnie, że w każdej rodzinie, w której pieniądze w pierwszej kolejności są wydawane na potrzeby dziecka (czyli zakup nowych ubrań, remont pomieszczeń, zakup nowych przyborów szkolnych czy też zwiększenie możliwości uczestniczenia w wycieczkach szkolnych), wzrosło jego poczucie bezpieczeństwa w klasie szkolnej oraz wzrósł poziom akceptacji rówieśniczej.

ZAKOŃCZENIE I WNIOSKI

Program „Rodzina 500 plus” bez wątpienia przynosi korzyść i poprawę funkcjonowania wielu rodzin. W opinii pracowników socjalnych jest on jednak niejednoznacznie oceniany. Z jednej strony dostrzegają oni plusy tego programu, głównie z powodu poprawy sytuacji ekonomicznej swoich podopiecznych, z drugiej zaś zwracają uwagę na płynące z realizacji programu zagrożenia. Choć nie zaobserwowali oni, aby ich beneficjenci zrzęgno-

wali z zatrudnienia w wyniku otrzymywania dodatkowego świadczenia, to zgodnie przyznają, że większość z tych, którzy nie pracują, straciła motywację do poszukiwania stałego miejsca pracy. Podkreślają, że bardziej interesuje ich praca sezonowa lub dorywcza, a także w wielu przypadkach nisko opłacana, aby nie stracić dotychczasowych świadczeń pieniężnych. Pracownicy socjalni mają świadomość, że w konsekwencji może to prowadzić do pogłębiania się ich bierności zawodowej, przyczyniając się jednocześnie do rozwijania syndromu wyuczzonej bezradności.

Przeprowadzone wywiady umożliwiły poznanie sytuacji ekonomicznej i społeczno-kulturalnej rodzin przed przystąpieniem do programu „Rodzina 500 plus” i po jego wprowadzeniu. Ponadto pozwoliły również na poznanie opinii na temat tego, czy realizacja programu rzeczywiście może przyczynić się do zwiększenia dzietności w Polsce. Pracownicy socjalni podkreślili jednak, że z rozmów z podopiecznymi, którzy są objęci wsparciem socjalnym, wynika, iż tylko pięć rodzin podjęło decyzję o powiększeniu rodziny, wskazując, że jest ona efektem właśnie tego programu.

Analiza zebranego materiału badawczego pozwala również na sformułowanie następujących wniosków:

- środki pochodzące z programu są wydatkowane w większości rodzin w sposób zgodny z jego założeniami. Na podstawie analizy wywiadów na temat rodzin pobierających świadczenie „Rodzina 500 plus” można jednak sformułować wniosek, iż rodziny te mają trudność z racjonalnym ich zagospodarowaniem;
- dodatkowe fundusze nieznacznie przyczyniły się do poprawy społeczno-kulturalnej sytuacji rodziny;
- środki z programu poprawiły społeczne funkcjonowanie dzieci w klasie szkolnej.

Na podstawie przeprowadzonych analiz zebranego materiału informacyjnego można stwierdzić, że jednoznacznie wskazują na potrzebę (a nawet konieczność) kontynuacji programu „Rodzina 500 plus”. Jednakże należy pamiętać, aby jednocześnie nie doprowadzić do sytuacji, w której społeczeństwo uzależni się od pomocy otrzymywanej od państwa. Ponadto istotne jest, aby pracownicy socjalni, realizując swoje obowiązki, koncentrowali się na uczeniu rodzin racjonalnego wydatkowania dodatkowych środków

finansowych oraz na motywowaniu do podejmowania samodzielnych działań mających na celu podnoszenie jakości ich życia.

BIBLIOGRAFIA

- Dybowska, E. (2012). *Teoria systemowej pracy z rodziną*. Kraków: Wydawnictwo ROPS.
- Nowak, B. (2012). *Rodzina w kryzysie. Studium resocjalizacyjne*. Warszawa: WN PWN.
- Rajkiewicz, A., Supińska, J., Księżopolski, S. (1996). *Polityka społeczna – materiały do studiowania*. Warszawa: Biblioteka Pracownika Socjalnego Interart.
- Sęk, H., Cieślak, R. (2005). Wsparcie społeczne – sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia, wybrane koncepcje teoretyczne. W: H. Sęk, R. Cieślak (red.), *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie* (s. 11–28). Warszawa: WN PWN.
- Szymańska, J., Sienkiewicz, E. (2011). Wsparcie społeczne. *Current Problems of Psychiatriy*, 12(4), 550–553.
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej* (Dz.U. 2017, poz. 1985).

Strony internetowe

- MRPiPS (2017a). *Rodzina 500 plus* Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej: Warszawa. <https://www.mpips.gov.pl/aktualnosci-wszystkie/rodzina-500-plus/>, dostęp: 12.07.2018.
- MRPiPS (2017b). *Informator „Rodzina 500 plus”*, s. 4, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej: Warszawa, <https://www.mpips.gov.pl/wsparcie-dla-rodzin-z-dziecmi/rodzina-500-plus/>, dostęp: 12.07.2018.
- Rodzina 500 plus* (2019), <https://www.gov.pl/web/rodzina/rodzina-500-plus>, dostęp: 08.04.2019.
- Dobry Start (2019), <https://www.gov.pl/web/rodzina/dobry-start>, dostęp: 08.04.2019.

THE SITUATION OF FAMILIES RECEIVING THE BENEFIT WITHIN THE FRAMEWORK OF THE „FAMILY 500 PLUS” PROGRAM IN THE OPINION OF THE SOCIAL WORKERS – A RESEARCH REPORT

ABSTRACT

Families are responsible for the functioning of the future generations. However, in their lives there may occur difficult situations which they are not able to overcome. Then the government provides the necessary assistance through actions carried out by aid institutions and various support programs.

Currently in Poland there are many programs to help the poorest and the families in need. One of them is the program “Rodzina 500 plus” which is very well-reviewed by the public. It is, however, necessary to control the effects of the support given by the government to improve aid projects and indeed direct the stream of money to those who need it the most. The article includes analyses of the studies carried out in the Opolskie Voivodeship which aim was to show effects of the current implementation of the program “Rodzina 500 plus” from the perspective of the social workers.

Keywords: program “Rodzina 500 plus”, social support, government programs, aid institution, family